



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Caput III. De varia diei, ac noctis divisione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

isti jactant, Spiritus sanctus, qui repudiata Synagoga docuit nos omnem veritatem, hanc etiam sapientiam Ecclesiæ suæ revelasset. Scio quidem varia esse Cabalistarum genera, de quibus vir doctissimus Martinus del Rio ^a in magicis disquisitionibus differit; Sed scio etiam, horum omnium doctrinam nihil habere soliditatis, nam cum versentur circa principia universalia, & causas maximè remotas, nunquam ad veram scientiam pertingunt. Eas verò nugas, quas de horis orandi ingerere simplicioribus conantur, explodit Scriptura, quæ dicit ^b, *Quoniam oportet semper orare, & orantes in omni tempore, & sine intermissione orate.* Ergo illius oratio omni hora acceptabilis erit, qui necessaria sibi ad salutem perseveranti animo postulabit. Utenim scribit Antiochus ^c. In omni re captanda semper est opportunitas temporis, præterquam in oratione. Nunquam enim intempestiva potest esse oratio, sicut scriptum est: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Ipsi verò Cabalisticis clausæ sunt januæ orationis, ut unus ex illis R. Eliezer ^d in libro Berachoth, id est, benedictionum, fatetur: nam à die, inquit, quo templum fuit destructum, orationis portæ clausæ sunt, ut dicit in Lamentationibus Hieremias ^e, *Cum clamavero, & rogavero, exclusit orationem meam.*

^a Del Rio *disquis. magic. lib. 1. cap. 4. qu. 3.* ^b Luc. 18. 1. 1. *Thess. 5. 16. Ephes. 6. 18.* ^c *Antioch. hom. 91.* ^d R. Eliezer apud Hieron. à S. fide lib. 1. de perfidia Iudeorum cap. 12. ^e *Thren. 3. 8.*

CAPUT III.

De Varia Diei, ac Noctis divisione.

§. I.

Quid dies, quid nox sit. Prima diei divisione in naturalem, & artificialem. Diei civilis initia varia apud varias gentes. Horæ nomen æquivocum.

Quoniam divinis persolvendis officiis certæ sunt horæ à Sanctis Patribus assignatæ, vidè intelligi poterunt, quæ de illis dicturi sumus, ni prius explicentur varii antiquorum ri-

tus circa diei, ac noctis divisionem. Initio autem mundi facta est diei, noctisque alternatio per præsentiam, & absentiam lucis. Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit. Hinc Pindarus ^a in olympiis diem vocat filium Solis, & Hesiodus in Theogonia ^b ex Erebo, & Nocte natum diem asserit, quod post noctem dies sequatur. Non est autem omittendum hoc loco, quod observat Athanasius ^c; A creatione mundi usque ad Christum præcessit dies, sequuta est nox: dicit enim Scriptura ^d, *Fiat lux, & facta est lux, vocavitque Deus lucem diem, & tenebras noctem.* A Christi verò adventu nox diem præcedit: nam à vespera incipientes solemniter celebramus dies sequentes. Ratio discriminis est, quia primò fuit posita lux, at nos à luce defecimus ad tenebras, à Dei scilicet cultu ad errores, & vitia. Ex eo verò tempore, quo Sol justitiæ Christus Deus nosster ex tenebris errorum ad lucem divinæ cognitionis nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminum constituimus. Dies, ait Isidorus ^e, in principio operum Dei lumen habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem progredimur, ut non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei, scientiamque pervenit. Speusippus ^f in Platonis disquisitionibus; Dies, inquit, est solis iter ab ortu ad occasum. Aurora diei principium, primum à sole lumen. Meridies tempus, in quo umbræ corporum quam brevissimæ sunt. Nox umbra diei contraria, solis privatio.

2. Sed tam diei, quam noctis multiplex distinctio est. Vulgus Scriptorum diem dividit in naturalem, & artificialem. Naturalis dicitur esse horarum ^{24.} quibus semel circumvolvitur cælum. Hac diei appellatione etiam noctes intelliguntur, ut cum dicimus ægrotasse aliquè per dies viginti, vel cum hoste pactas inducias dierum decem. Nomen diei accepit à parte meliore. Ideò Heraclitus apud Senecam ^g. Unus dies par omni est. Nam si dies tempus est ^{24.} horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Mensura viginti quatuor horarum, inquit Ambrosius ^h, unius diei tempus est. Artificialis est,

^a *Pind. olymp. od. 2. vers. 59.* ^b *Hesiod. Theog. v. 124.* ^c *Athan. in qq. sac. Script. q. 54.* ^d *Gen. 1. 3.* ^e *Isidor. lib. de nat. rerum cap. 1.* ^f *Speusippus. g Seneca. ep. 12.* ^h *Ambros. l. 1. exam. c. ult.*

est, qui cursu solis ab ortu ad occasum definitur; cui contraria est nox ab occasu solis ad ortum. Hęc dierum divisio, & observatio communis est apud omnes nationes, sed vocabula diversa sunt. Nam Censorinus ⁱ, & alii veteres ^k, quos quidam recentiores sequuntur, diem 24. horarum civilem, & artificialem vocant; diem vero ab ortu ad occasum naturalem. Ego verba ætatis meæ scribo: quod dictum volui, ne antiquitatem spernere, quæ modesta, & venerabilis est, aut recentiorum voces omittendo quasi cum matre Evandri loqui videar, ut Phavorinus apud Gellium ^l, & Avienus apud Macrobius ^m faceret dixerunt. Repeto. Prima divisio diei est in naturalem 24. horarum, & artificialem ab oriente sole ad eundem occidentem. De hac dierum partitione Geminus Rhodius ⁿ antiquus Auctor, qui vivebat Romæ ætate Ciceronis, & elementis Astronomicis *αἰνιμύγας* & *ηκβ*: sic scribit: Dies dicitur dupliciter, uno modo tempus illud, quod est ab ortu solis usque ad occasum: altero modo dies dicitur tempus, quod est ab ortu solis usque ad proximum ortum solis. Est autem dies juxta secundum modum conversio mundi, & ortus ejus arcus, quem Sol peragerat, dum in conversione mundi movetur contra mundum. Secundum alterum modum mensem dicimus esse dierum 30. annum vero dierum 365. & unius quartæ. Non sunt autem per omnes regiones, & urbes eadem magnitudines dierum; sed his, qui versus septentrionem habitant, majores sunt dies, minores vero his qui versus meridiem.

3. Romani veteres diem legitimum, & naturalem inchoabant à media nocte, & sequentis noctis media parte terminabant. Id etiã nunc servat ecclesia quoad jejunia, & ciborum abstinentiam. Ab eodem puncto mediæ noctis diem auspicantur Theologi, qui circa montem Athon versantur, ut scribit Theodorus Gaza ^o, quod credant ea hora Christum resurrexisse. De hoc civili Romanorum die plura Gellius ^p vir elegantissimi eloquii, ut eum vocat Augustinus ^q, & multæ, ac facundæ scientiæ, & Gellii exscriptor Macrobius ^r. Ejus plurimas rationes adducit Plutarchus ^s. Cur, inquit, diei principium sumunt à media nocte? an quia Reip. institutio principio fuit militaris? In re autem

ⁱ Censor. de die natali c. 10. ^k Tiraquel. de utroque retractu §. 1. gl. 11. David Origanus in Ephemeridum introd. par. 1. cap. 5. ^l Gell. lib. 1. cap. 10. ^m Macr. l. 1. n. Geminus cap. 5. ^o Theod. Gaza lib. de mensibus p. Gell. lib. 3. cap. 2. ^q Aug. lib. 9. de civ. Dei cap. 4. ^r Macrobius lib. 1. sat. cap. 3. ^s Plutarch. in 99. Romanis.

bellica multa noctu capiuntur consilia? An, quemadmodum meridiem finis est publicas, & serias res agendi, sic noctem intempestam actionum omnium initium statuerunt? An quia ortu, & occasu solis principium, & finis diei diffiniri non possunt, multa ad huc luce manente post occasum, & multa item incipiente ante ortum? Tamen enim Mathematici diei, ac noctis discrimen in appulsu centri solis ad Horizontem constituent, plerique tamen sensus arbitrio diem protrahunt à primis ad ultima crepuscula. Restat igitur, ut pro principio diei illum temporis articulum sumamus, quo Sol vel in medio caeli est, vel in opposito ejus puncto. Hoc autem posterius melius congruit. Sol enim à meridie versus occasum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto versus ortum ad nos. Hęc ille. Athenienses, quos nunc Itali sequuntur, itemque, ut Origanus ^t asserit, Silesii, Bohemi, Austriaci, & Marcomanni, ab occasu solis ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus, unum diem esse dixerunt. Babylonii, & Persæ olim, nunc & Noribergenses, inter duos solis exortus diem esse existimant. Umbri, Ægyptii, Arabes: nunc Galli, Hispani & magna pars Germaniæ à meridie in meridiem unius diei spatium constituunt. Hoc initium diei Astronomi sibi sumpserunt, quod à meridiano circulo proficiscatur, qui cum fixus, & immutabilis sit, certum diei principium designat. Sed variant in accipiendi puncto meridiem. Alphonsus ^u Regis tabulæ à meridie diei antecedentis exordiantur, ut primam diem Januarii à meridie postremæ diei Decembris. A sequente inchoat diem Tycho Brahe ^x, ut primum Januarii diem à meridie, quæ ipsas Calendas incurrit. Copernicus ^y Romanorum consuetudine à media nocte ad mediam noctem diei cursum in suis astrologis observationibus usurpat. Ecclesia eundem diem esse dicit ^z, quo ad indulgentias, & festivitates, à primis Vesperis usque ad occasum solis diei sequentis: quo ad judicia, à mane usque ad tenebras. Aliter fictione juris determinatur dies quo ad ordinem collationem. Judæos à Vespere in Vesperam florente eorum Rep. diem computasse ostendit Baronius ^b: quos tamen Chrysofostomus ^c reprehendit tamquam

^t Origan. in eph. introd. pag. 1. cap. 5. ^u Alphons. Rex. x. Tycho Brahe. y. Nic. Copernic. z. Cap. 2. de feriis cap. consuluat, de off. & pot. jud. de leg. a. Cap. literas, de temp. ordin. ^b Baron. anno. 34. num. 33. ^c Chrysof. hom. in Genes.

quam scripturæ prævaricatores, quæ diem dif-
finit ab ortu solis ad ortum, ut ipse colligit ex ca-
pite primo Geneseos. Discrepabant ab aliis
gentibus in dierum computatione Galli veteres
& Germani. Nam de istis hæc scribit Tacitus:
Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium
computant: sic constituunt, sic condi-
cunt: nox ducere diem videtur. De illis Cæ-
sar. Galli omnes ab Dite patre se prognatos
prædicant, ob eam causam spatia omnis tem-
poris non numero dierum, sed noctium fini-
unt: & dies natales, & mensium, & annorum
initia sic observant, ut noctem dies subsequatur.
Naturalis autem diei constitutio non nisi
quadruplici initio supputari potest. Nam diei
principium ab aliquo puncto secundum natu-
ram maximè noto desumi debet: sunt autem
hujusmodi puncta quatuor totidem anni punctis
correspondentia. Ortus solis ad æquinoctium
vernale refertur, occasus ad autumnale: Me-
ridies solstitium æstivum respicit, media nox
hyemale.

4. Has quatuor anni partes horas vocant
multi Scriptores. Isidorus Pelusiota; Circularis,
ait, est figura temporis, quippe cum
dies circumvolvatur in hebdomadam, heb-
domada autem in mensem, mensis verò
in annum, rursusque in eadem signa, quæ per-
gravit restituitur. Hanc ob causam alibi quidem
coronam anni, alibi verò rotam generatio-
nis Scriptura appellavit; circuli namque,
& coronæ, & rotæ eadem est figura, quod
quatuor horæ, videlicet vernum tempus,
& æstivum, & autumnale, & hybernum
invicem quodammodo manus connectant,
& annum circumvolvant, atque in op-
timam quandam choream ducant. Sanctus
Eustathius Archiepiscopus Antiochenus, &
Martyr, explicans illud Geneseos, ut
sint in signa, & tempora; Tempora, inquit,
horarum, sive temporis ipsius mutationes,
ac vices, hyemis scilicet, veris, æstatis,
& autumnus intelligendas esse censemus.
Flavius item Philostratus, in Iconibus horas
accipit pro anni tempestatibus. Ita passim Po-
etæ Græci. Pindarus, in olympiis horas flo-
ribus abundantes dixit pro vere. Roseam
veris horam lego in Anthologia k. Oppia-

d Corn. Tacitus de morib. Germanorum. e Caesar de bello
Gallico lib. 6. f Isid. Pelus. lib. 4. epist. 1. g Eustath. com-
ment. in hexam. h Flav. Philostr. in Icon. initio l. 1. & in
fig. 2. i Pind. Olym. qd. 13. v. 12. k Anthol. lib. 1. cap. 9.

nus veris horam in Halieuticis, siticu-
losam Syrii horam ibidem hyemis horam in
Cynegeticis m posuit. Æstivam horam dixe-
runt Nonnus n in Dionysiæis, Hesiodus
in operibus pro æstate. Iniquam hyemis ho-
ram scripsit Calaber p in Paralipomenis, item,
que Musæus q in Erotopagnio, & Nonnus,
in paraphrasi Evangelii secundum Joannem.
Est igitur horæ nomen æquivocum. Apud
Suidam s significat venustatem, occasionem,
curam, sollicitudinem, quatuor anni tempe-
states, tempus opportunum, & duodecimam
diei partem. Apud veteres accipitur hora pro
cujuslibet temporis parte. Virgilius r.

— Nunquam te crastina fallat
Horæneque insidiis noctis capere serena.

Propertius. u Cam fuerit multis exacta tricornibus
hora.

Horatius. v Te flagrantis avrox hora caniculæ
Nescit tangere.

Valerius Flaccus, in Argonauticis introdu-
cit Jasonem sic Medæe jurantem; Per has nostri
juro discriminis horas. Sic etiam apud D. Hiero-
nymum z, captivum se interficere cogitantem
adjuravit mulier. Ego te per Jesum Christum,
per hujus horæ necessitatem rogo, ne effundas
sanguinem tuum in sanguinem meum. Marcus
Antonius Philosophus a, & Imperator, o na-
tura rerum, inquit, quicquid tibi convenit, id
omne mihi convenit; omne id fructuum meum
puto, quod tuæ serunt horæ. Horam quoque
pro die ponit Virgilius in hoc versu b:

Hic alienus oves custos bis mulget in hora.

Legendus item hac de re Julius Pollux e in Ono-
mastico, Agrarius libello de sermone Latino,
& ex recentioribus Petrus Gregorius Tholosanus
f in Præludivi optimi J. C. Ipsos annos prisca
Græcorum lingua horas dictos asserit
Plutarchus g in symposiatis. Alii ad Ægyptios
hanc referunt nominationem, eo quod Solem
Rrrr Horum

l Opp. Halieut. lib. 1. v. 459. ibid lib. 3. v. 47.
m Cyneget. lib. 3. v. 308. n Nonn. Dionysiac. l. 12. o Hesi-
od. v. 282. p 2. Calab. Paralip. lib. 8. v. 51. q Musæus
v. 293. r Nonn. in Io. 10. v. 81. s Suid. v. Hora. t Virg. 1.
Georgic. u Propert. lib. 3. eleg. 10. x Horat. lib. 3. od.
13. y Val. Flacc. lib. 7. Argonautis z Hieron. in vita
Maschi monachi. a M. Anton. lib. 4. de seipso. b Virg.
ecl. 3. c Jul. Pollux lib. 1. d Theolofan. lib. 4. 4. c. 1.
e Plutarch. lib. 5. qu. 4.

Horum vocent *f*. Est & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuisse Herfiliam Romuli uxorem, quæ post mariti apotheosim in cælum translata Hora vocata sit, ut Ovidius fabulatur *g*, de qua Ennius,

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

f Macrob. lib. 1. c. 21. *g* Ovid. metamor. lib. 14. in fine.

S. I I.

Hora unde dicta. Figmenta Poetarum de Horis. De usu Horologiorum apud veteres. Hora olim nunciata à seruis. Verus dies Christus est.

Sunt qui horas à Sole dictas putent. Ægyptii enim, ut dixi, Solem Horum vocabant. Alii à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominant. Quidam malunt à πῶς ἡ ἡμέρα quod terminum significat, deduci: sive ab ἀειζῆσι quod est terminare, dividere, dissimulare. Porro de Horis multa suo more fabulantur Poetæ. Fingit Ovidius *h* Horas puellas esse, quæ Soli ministrant, easque Homerus *i* cæli janitrices facit, quia tempora moderantur è cæli, solisque motu pendentia. Chrysippus apud Senecam *k* ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu majores. Nascenti Auroræ inservire Horas canit Smyrnæus *l* in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cæli phalanges adversus Typhæum armasse tradit Nonnus in Dionysiacis *m*. Item Horas dedisse ubera Serenæ uxori Stiliconis fabulatur Claudianus in ejus Panegyrico. Apud Apulejum *n* in nuptiis Psyche Horæ ministrabant. Rursum Homerus *o* in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes, omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circulares, suaves, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cælis, ter-

h Ovid. lib. 2. met. *i* Hom. Iliad. 8. v. 393. Id. Il. 5. v. 750. *k* Senec. de benef. lib. 1. cap. 3. *l* Coim. Smyrn. lib. 1. Paralip. v. 48. *m* Non. Dionys. lib. 1 v. 224. & initio lib. 9. *n* Apul. lib. 6. ubi quedam Philippus Berroaldus. *o* Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hym. 2. in Yeren.

risque gratificantes; & inculpatas. Panyasis Poeta apud Athenæum *p* primam in mensa potionem Gratiis, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod horæ fructus vitis nutriant; & ad maturitatem perducant. Hesiodus *q* in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Ut enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Evangelio *r*, *Nonnum venit hora mea: sciens Jesus, quia venit hora ejus*, Theocritus phoras tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid novi ferentes hominibus. Philostratus *s* in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic Georgius Pisides *t* concinit:

*Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digi totque conferentium inter se suos,
Vite decoræ ut choram agant pulcherrimam.*

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Jovis capite insident, nam ejus nutu temporum vices decurrunt. Olen Poeta apud eundem in Corinthiacis ab horis educatam Junonem scriptum reliquit *x*. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphii describit Athenæus libro quinto *descriptio 156*. Iphis horis divinos honores habitos ab Atheniensibus narrat iterum Pausanias *y*, unamque vocat Carpon, alteram Thalloten: tertiæ nomen non dixit. Phorutus *z* libro de natura Deorum; Ab horis, inquit, omnia bona, quæ nobis adsunt, custodiuntur, & servantur. Una Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: altera Dice, id est justitia, quod jure contententium lites dirimat: Tertia Irene, id est Pax, quasi ratione, &

p Athenæus initio lib. 2. dipnosoph. *q* Hesiod. Theogonia v. 900. *r* Ioan. 2. 4. *s* Ibid. 13. 1. *t* Theocrit. Idyl. 15. v. 104. *u* Philost. in Icon. in fine lib. 2. *v* Georg. Pisid. Cosmurg. v. 286. *x* Est de Horis Regula quinta Tychonii Africi. *y* Pausan. in Bæoticis. *z* Phorn. de natura Deor. cap. 29.

ne, & non armis lites confopiat. Alia horarum nomina Hyginus ^a, & ex eo Lilius Gyraldus ^b recentent. Nunc communiter accipitur hora pro his spatiis, in quæ dies dividitur. Ante Palamedem nec horas, nec horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat; Cæterum Claudius Salmastus ^c in Plinianis exercitationibus proluxa, & odiosa disputatione conatur ostendere, nullum apud veteres horologii usum, nec diem in horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse. Confutat ejus conjecturas doctissimus vir Dionysius Petavius ^d in Auctario operis omni laude dignissimi de doctrina temporum, monstratque florente Græcia divisionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad Græcos ab Ægyptiis manasse scribit Herodotus in Euterpe.

2. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim horarum nomine processit; sed aut partium, aut signorum, ut Julius Pollux ^e refert ex Menandro. Congessit Plinianus exercitator quæcunque de horis, & horologiis apud præcos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat, qui hæc fufus scire, ejusque loquacitate patientiam exercere desiderat. Scioterici horologii primus inventor in Græcia celebratur à Plinio f Anaximenes Milefius: sed Lærtius, & Suidas Anaximandro ejus præceptoris hanc inventionem tribuunt. His tamen antiquior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Judæorum, cujus solare Horologium commemorat Scriptura ^f. Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nafica horologia introduxit anno Urbis 595. si vera Plinius ^g refert. Ctesibium Alexandrinum horologia hydraulica mira ratione reperisse narrat Cicero ^h, & Vitruvius ^k, itemque Athenæus ^l ex Aristocle libro de choris. Usus verò Clepsydrarum in Urbe Achanta trans Nilum incepisse docet Pierius ^m in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, urget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius ⁿ Thya-

neus coram Domitiano causam dicturus esset; Quantâ aquâ, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, si quodcunque causa exigit, dicere me finas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. Plinius junior ^o cum causam cujusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma, eleganter Petavius ^p docet in notis ad Dionem Synesii. Eandem sic describit Apuleius ^q: Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluisa infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis usos refert Matthæus Riccius ^r in historia Sinarum. Extat non inelegans Symposii ^s ænigma de clepsydræ minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

*Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Fus avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens dum verba fluunt, ut lingua qui fcat.*

Narrat Saccus ^t in Historia Ticinensi Severinum Boetium primum fuisse, qui horologia libratis ponderibus Romæ componi curavit. Cassiodorus ^u libro primo variorum duo horologia mirabilis structuræ describit; unum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cæli noscitur spatia pervagari. Alterum ubi Solis meatus sine Sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poeta apud Athenæum ^x in quodam convivio patinam superbam adjectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cæli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum ^y Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa convenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium,

R r r r 2 torium,

^a Plin. lib. 2. ep. 11. ^p Petav. pag. mibi 20. ^q Apul. initio lib. 3. ^r Riccius hist. Sinarum lib. 1. ^s Sympos. n. 69. ^t Bernardin. Saccus hist. Ticin. lib. 7. ^u Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46. ^x Athenæus lib. 2. cap. 18. ^y Petronius Arbitr in Satyrice.

^a Hygin. fabul. 183. ^b Gyral. de Diis gent. synt. 13. ^c Clau. Salmastus in Plin. exercit. pag. 632. usque ad 658. ^d Petav. lib. 7. variar. dissertationum cap. 7. 8. 9. ^e Jul. Pollux. lib. 1. Onomast. cap. 8. ^f Plin. lib. 2. c. 76. ^g 4. Reg. 20. & Isai. 39. ^h Plin. l. 7. c. 60. ⁱ Cic. 2. de natura Deor. ^k Vitruvius l. 9. c. 9. ^l Athen. lib. 4. c. 24. ^m Pier. hierog. lib. 6. cap. 4. ⁿ Philostr. de vita Apollon. lib. 8. cap. 1.

rorium, quod à Sultano Babylonie Friderico secundo Imperatori dono datum refert Spondanus *z*, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatiis observant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicantur. Chromatius quoque Præfatus in actis S. Sebastiani; Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur; & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu rationis ministerio, & calculi supputatione prævidentur. Jam multa fabricantur Horologia non solum horas, Solisque motus, & siderum indicantia, sed quæ diversis librata ponderibus varii generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carovagius bove capitosior, oculis emittitis, ore exprorecto, & lingua blæsus si Sacco *a* Ticinensium Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergilci possit, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subiectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus *b* horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit Josephus *c*. Idem nunc faciunt Turcæ clamore à turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano *d*, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi *e*. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, Sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: celo autem nubilo clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in Divinis lectionibus Cassiodorus *f*. Porro modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmi ostendit Pe-

z Spondan. an. 1232. Apud Bollandum 20. Ian. c. 16. *a* Saccus hist. Ticin. lib. 1. *b* Cardan. de subtilitate. *c* Josephus de bello Iud. lib. 5. cap. 9. *d* Cassian. lib. 2. cap. 17. *e* Biblioth. Cluniac. pag. 448. *f* Cassiod. di v. lect. cap. 30.

trus Damianus *g*; Ut quodcumque, inquit, Solis claritas sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmi, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii vero mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem Summum tradunt nonnulli *h*, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem dono misisse hujusmodi horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum refert Aimoinus; de gestis Francorum. S. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici horologii ignotum esse.

3. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis *k*, de hac re hi versus sunt:

*Horas quinque puer nondum tibi nuntiat,
& tu
Iam conviva mihi, Ceciliane, venis.*

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit; *1*

Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas,

Eandem consuetudinem commemorant Seneca *m*, Marcus Varro *n*, Suetonius *o*, & alii. Artemidorus *p* Daldianus actiones, impetus, & motus ab horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait S. Zeno *q*, cui duodecim horæ in Apokolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cujus claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris

g Petr. Damian. opusc. 13. cap. 17. *h* Vincen. spec. hist. lib. 24. cap. 98. *i* Arnold. wvion. ligni Vitæ lib. 5. cap. 72. *k* Martialis. lib. 4. cap. 95. *l* Martialis. lib. 8. l. Inven. sat. 10. *m* Senec. de brev. vitæ cap. 10. *n* Varro lib. 5. de ling. Latina. *o* Suet. in Domitiano. *p* Artemidor. de interpret. somniorum lib. 3. cap. 67. *q* Zeno serm. 1. de Pascha.

nebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis, & lætitiæ; diem quem tu fecisti, ut exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem voris omnibus expectandum! Caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat illum. Atque utinam ad diem illum post tenebras hujus mundi perducere citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

METRUM VI.

Temporæ præcipiti glomerantur concita cursu,
 Et refluant gyris noxque, diesque suis.
 Atque ut bisseis finitur mensibus annus,
 Sic totidem spatii dividit hora diem.
 Dividit hora diem, justis & partibus æquat,
 Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
 Uda prius siccos signavit cephysdra soles,
 Et secuit calidos frigidam meta dies.
 Scilicet impulsis agitatur solibus orbis,
 Et refluit annus præcipitatur aquis.
 Tum caput tenues percurrere tempus arenas,
 Omnia nam rabido frangere dente solet.
 Mox, quia sunt umbris humana simillima, gnomon
 Innuit umbroso tramite lucis iter.
 At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
 Secula, ferratis aufugit hora rotis.
 Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
 Admonet ad duram nos properare necem.
 O quicumque dies docuisti hac arte sicari,
 Scito: non omnis hæc monumenta juvant.
 Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
 Aut cur dissimili mobilitate viget?
 Flet quidam longo sua duci stamina filo,
 Dum cupit æternæ Regis amore frui:
 Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
 Cur mihi contractis præterit hora rotis?
 Nempe licet motum mensuret temporis hora,
 Non tamen affertus queis agitatur amor.
 Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
 Estque illis anno longior una dies.
 O igitur quando fugitivi temporis expers,
 Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruam!
 Illa dies tenebris, horisque, ac sine carebit,
 Unica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda divisio diei naturalis antiquo Romanorum more; Tertia divisio diei, & noctis artificialis. Cur divisæ dies in 12. horas. De horis equalibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei providentia.

I. **S**ecunda divisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poetas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Contincinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur manè, cum Sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est mediæ diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porro crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; sive quia, tunc primum accendebantur faces, & luminaria: sive quia, ut observat vir reconditæ eruditionis Joannes Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro noctis meridiæ vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis, Ecce, ait, crepusculum, & nox provecta, & nox altior, & de

R r r r 3. inde

r Io. Brodæus l. 4. miscell. c. 33. s Varro in Marci pore. t Apuleius libro 2. metamorph.

inde concubia altior, & jam nos intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatae gallorum cohortis. His vocibus *ἡ νύκτις*, ut ajunt Græci, hoc est spatium lucis, atque noctis, à priscis Auctoribus passim describitur.

2. Tertia divisio diem, ac noctem artificialem in suas quoque partes distribuit. Diem artificialem intelligo præsentiam Solis super terram, à reali ipsius ortu usque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quam vespertina crepuscula, cum sint media inter diem, & noctem, ad utrumque referri, de qua re disputant Theologi ^u, Jurisque civilis, & Canonici Interpretes ^w. Sed ut omnibus controversiis clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam: ego diem artificialem cum Mathematicis definitum ab illo puncto, quo Sol realiter secundum corpus, & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphaerium istud suo corpore deserit, etiam si radius suis, & virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente Sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundum quosdam ^x in mane, & vespere dividitur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & ferotina; & Janum Consullem pomeridianum nuncupatum reperies apud Adrianum Turnebium ^y in Adversariis. Vel secundum alios, in mane meridiem, & supremum. Mane usque ad horam ante tertiam proceditur; meridies usque ad horam ante nonam; supremum usque ad Solis occubitum. Omnes verò Antiqui tam diem, quam noctem in duodecim horas dividere consueverunt. Hujus partitionis rationem affert Galenus ^z, quem laudat, & explicat Hieronymus Magius [†] multæ antiquitatis homo in variis lectionibus. Porro, inquit, numerum hunc duodenarium tamquam omnium utilissimum delegerunt. Di-

^u Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. q. 51. art. 4. ad 2. ^w qu. 83. art. 2. ^x Legiste ad l. more Romano ff. de feriis, §. l. 2. §. 1. ff. de verborum signific. Canonice cap. si perfodiens, de homicidiis, & cap. consuluit. de off. & potest. jud. delegati. Ripa de noct. temp. c. 2. M. Ant. Natta consilio 469. ^y Suidas v. Hōs Censorin. de die nat. Aegid. in exam. p. 2. c. 2. ^z Turneb. l. 18. c. 13. [†] Isidor. l. 5. orig. Beda l. de rat. temp. c. de die. [†] Magius l. 1. c. 15. ^z Galen. l. de cujusque animi peccatorum noxia.

midium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus usque ad vigesimum quartum continere videtur. Hunc etenim tamquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti commoderatum judicantes, in tot particulas totius diei tempus dividerunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alii multi, & Romani ipsi experientia comprobantes, atque utentes ostendunt. Si quidem hæreditatem omnem, cum testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes dividunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in Institutionibus Justiniani Imperatoris libro secundo ^a. Alii sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Jetro Madianitarum Sacerdotem, & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud Franciscum Georgium Venetum ^b. Hic cum observasset quoddam animal, de quo Horus Apollo ^c, & Pierius ^d in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud Photium ^e, duodecies in die, (sit pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario midiu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc foetida horarum institutio, quam tamen tacitus prætereire nolui, quod eam primi nominis Auctores referant, & probent. Ajunt autem Cynocephalum in æquinoctiis tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hæc ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hac parte subtilior quorundam observatio, qui ex cœli dimensione in 12. partes, secundum musicas proportiones horas item 12. adinventas existimant.

3. Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conversione, itemque ex ortu, & occasu signorum horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum, quem ideo signiferum vocant, in 12. partes æqualiter dividunt. Horum nomina poetici fictionibus celeberrima hæc sunt. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quod-

^a Instit. de hæreditibus instituendis §. Hæreditas. ^b Fr. Venet. tom. 1. probabilem. sac. Scripturæ sec. 6. prop. 256. ^c Hor. Apollo lib. 1. hierog. l. 15. ^d Pierius lib. 6. cap. 4. ^e Phot. C. od. 242.

Quodvis signum in 30. gradus dividitur, quare cum signa sint duodecim, in toto Zodiaco 360. gradus continentur. Hinc circulus obliquitate sua dierum, ac noctium inæqualitatem, omniumque temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus planetarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphaera, quem vocant æquatorem, sive æquinoctialem ab utroque mundi polo æqualiter distantem, & in gradus etiam 360. divisum. Hujus officium est diem artificialem nocti adæquare, cum Sol per illum transit, quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Libræ: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatium 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum unum ad æquatorem, alterum ad Zodiacum refertur. Primi generis horæ dicuntur æquales, & æquinoctiales, & unaquæque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli æquinoctialis oriuntur, qui circulus, ut diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Æquales vocantur, quia semper ejusdem sunt quantitatis: æquinoctiales, quia ex motu uniformi dicti circuli defumuntur. Secundi generis horæ inæquales, planetariæ, naturales, & temporariæ nuncupantur. Harum intelligentia difficilior est; dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas unius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, sive dies brevissima, sive longissima sit. Ea signa, quæ rectè oriuntur, tardiores habent motum: ea quæ obliquè, velociorem. Quæ verò signa rectè, quæ obliquè oriuntur, ex his verbis cognosci potest.

*Rectæ meant, obliqua cadunt à sidere Cancræ.
Donec finitur Chiron: sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.*

Quam doctrinam Scotus f Poeta æterodoxus hoc carmine conclusit.

*Ergo via surgunt flexa caper, hydria, pisces,
Dux ovium, taurusque minax, geminique puelli.*

f Georg. Buchanan. lib. 4. Sphære.

*Ast cancer, Nemeseque pavor, virgoque malignæ
Desertrix terræ, spectesque bilanci, & acer
Scorpio, Centaurusque truci spectabilis arcu.
Conscendunt recto calum sublime meatu.*

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum, quæ in sphaera obliqua rectè oriuntur, & obliquè occidunt, dies longos faciunt, & noctes breves: reliqua sex signa, quæ obliquè oriuntur, & rectè occidunt, dies breves faciunt, & noctes prolixas. Non igitur oriuntur quolibet die plura, vel pauciora signa quam sex, quantumvis longa, vel brevis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphaera obliquitas, in qua poli elevatio excedit gradus 66. cum dimidio; nam ibi quædam signa nullo modo oriuntur. Non loquor hic etiam de sphaera recta, quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis intervallo, quo medietas cujusque signi oritur, inæqualis omnino est, seu cum ejusdem, seu cum alterius diei horis comparetur, quia non omnes medietates æqualiter ascendunt. Ideo Hipparchus Bythynus g libro secundo enarrationum ad Arati, & Eudoxi Phænomena, Arati, & Attali sententiam refellit existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse, quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam Manilius h in Astronomicis eleganti carmine explicuit.

*Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatiis æqualia digerit astra.
Ut parte ex illa, qua Phœbi ceperis orbis,
Discedat numeris, summanque accommodet
astris,*

*Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum;
Atque ubi subsiterit, signum dicatur oriri.
Sed jacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia instæcis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
In tam dissimili spatio: variisque dierum,
Umbrarumque modis, quis possit credere in horas
Omnia signa pari mundi sub lege manere?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque ullam
Alterâ pars sequitur, sed sicut summa dierum
Vertitur, & partes surgunt, rursumque recedunt:
Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sex signa sub illis:*

Quo

g Hipparch. l. 2. c. 1. & 2. h Manilius l. 3. Astron.

*Quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis,
Si modo bisseñae servantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.*

Et quæ sequuntur satis diffusè. Secundo modo, qui communior est, & à nobis deinceps usurpandus, accipitur hora inæqualis pro duodecima parte cujuslibet diei, vel noctis artificialis: & tunc istæ horæ sunt æquales inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei; sed dicuntur inæquales, quia horæ unius diei non æquantur cum horis alterius, neque cum horis nocturnis, nisi tantam bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exemplo res erit manifesta. Sit dies longior æstivi temporis, cum Sol oritur hora nona horologii Italici, hanc diem in 12. horas inæquales distinguamus, quælibet hora continebit minuta 75. horam scilicet integram æquinoctialem, & insuper quadrantem ejusdem horæ. Rursum sit dies brevior hyemalis, cum Sol oritur hora 15. hic dies in horas 12. inæquales divisus dabit singulis horis minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes horæ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis constat. Ecce quomodo isti dies ad invicem sunt inæquales, æstivi namque horas multò longiores habent, quàm hyemales. Idem de noctibus dicendum est, quarum horæ 12. similes æstate breves, hyeme longiores sunt. Hinc Vitruvius Architectus horas solstitiales in Cancris signo amplissimas vocat, brumales verò horarum brevitates. Et Augustinus libro de vera Religione: Hora brumalis, inquit, æstivæ comparata minor est. Sic passim apud Poetas hora æstiva pro longiori, hyberna pro breviori posita reperitur. Martialis æstivam horam pro longissima posuit in hoc Epigrammate.

*Osia Prisce brevi poteris donare libello,
Hora nec æstiva est, nec tibi tota perit.*

Apud Plautum *m* cum Simo senex dixisset Pseudolo ebrio;

*Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis
uberrimos quatuor
Eructus ebibere in hora una. Hyberna addito.*

Respondit Pseudolus, id est brevissima. Seneca *n* item in Agamemnone sic canit,

i Vitruv. lib. 9. cap. 9. *k* August. de vera Relig. c. 43. *l* Martialis lib. 12. *m* Plaut. in Pseudolo, act. 5. sc. 2. *n* Seneca in Agamem. v. 53.

*Sed cur repente noctis æstivæ vices
Hyberna longa spatia producant mora?*

Severinus quoque Boeth. *o* æstivæ noctis agiles horas vocat, dicens,

*Tu, cum fervida venerit æstas,
Agiles noctis divides horas.*

Ex his perspicuum est, cur istæ horæ dicantur inæquales. Planetariæ autem vocantur, quia per tales horas distinguuntur dominia Planetarum, ut ex Chaldaeorum observatione tradit Joannes Stofferinus *p*. Naturales item, & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines juxta temporum variationes ipsas quoque variari.

4. Hæ sunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes utebantur. De Hebræis constat ex Evangelio cum Christus dixit *q*, *Nonne duodecim sunt horæ diei?* De Græcis testatur Galenus loco citato. Extat & luculentum Achillis Tati Alexandrini de hac re testimonium, qui post erotica scripta de Clitophonte, & Leucippe factus est Christianus, & Episcopus, teste Suida. Hic in Isagoge ad Arati Phænomena de horis disserens ait; Roget aliquis, cur dixerimus Solem in æstivo solstitio constitutum horarum 15. facere diem, in hyberno 9. cum tamen mechanicis horologiis, & hydrologiis dies perpetuò horis 12. constare videatur. Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer, quàm vir quinos in manu digitos habet, non tamen æquales: sic eandem habent horæ in diebus, ac noctibus magnitudinis, & celeritatis rationem; adeò ut magnarum magnæ sint, parvarum parvæ. Igitur æstivi dies hybernismajores intervallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportionem dividuntur. Idem de majoribus, & minoribus tam diebus, quàm noctibus judicium est. Eundem morem viguisse semper in Græcia ostendunt Constantinus Cæsar / cognomento Pogognatus, qui libro primo de re rustica diem, & noctem in horas 12. perpetuò dividit: & Secundus Atheniensis Sophista, qui in sententiis diem definit duodecim horarum decursum. De Romanis præter alia liquet ex eo Martialis *t* Epigrammate,

S S S quo

o Boetius lib. 1. met. 5. *p* Stoffer. de usu Astrolabi par. 2. propos. 27. *q* Ioan. 11. 9. *r* Achill. Tattus, sive Statius Isag. cap. 25. circa finem. *s* Constantinus Cæsar lib. 1. Agricul. cap. 7. *t* Martialis. l. 4. Epigr. 8.

*Prima salutantes, atque altera continet horâ,
Exeret raucos tertia caustidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palestris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme meorum,
Temperat ambrosias cum tua cura dapas.*

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis Canonicis. Sic horam primam dicimus, cum post solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de aliis horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir accuratissimè doctus in fine celeberrimi operis de tempore horarum Canonicarum tabulas universales composuit totius Europæ usui accommodatas ad cognoscendam veram, & exactam horam cujusque officii quotidie celebrandi reductis horis inæqualibus ad communes, & æquinoctiales.

5. Sed quoniam de horis sermo est, præteriri nullatenus debent præclaræ quædam sanctorum Patrum sententiæ de diei, & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili providentia Dei, quæ in ea relucet. Theophilus Patriarcha Alexandrinus * ; Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrecentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno convenientes: nec manent in eodem statu, sed brevitate, & longitudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant temporum diversitatem. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursus nox recipit, quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbem quodam quod paulatim amiserant decrecentes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus * Bostrorum Episcopus hanc diei, & noctis alterationem ideo necessariam fuisse scribit, quia nox communis est requies omnium animantium. Deinde si semper esset dies, non possemus metiri tempus non divisum in partes: non posset in multis ratio vitæ iniri, & constare: quodque majus est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebræ; lumen

u Theophil. Alexandrinus Epist. 3. Paschali, x Titus Bostr. lib. 2. adv. Manicheos.

enim continuum, neque quod lumen esset, cognosceretur. Extra culpam igitur, & querelam est nox, nec quod multa noctu scelera committantur, criminis rea illa est; animus enim accusari debet non tempus: nam si maleficus nocti pareret, dormiret sanè, hoc enim jubet nox. Dracontius, Christianus Poëta fidem probans resurrectionis ex hac diei, & noctis succellione desumit argumentum. Sic autem canit:

*Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus, & cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida, solis imago.
Lucifero redeunte polo moriuntur & astra.
Nuncius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas rescit per sidera flammâs,
Ex hinc nocturnum jubar emicat igne corusco,
Roscida punicum spargens aurora ruborem
Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris:
Et tamen hæc de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculis cæli, famulus super astra Tonantis,
Cujus ab immensis languescunt sidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cœcula Ponti,
Occidit ipse dies super æquora sole cadente,
Et quo demersus, novus æquore manè resurgit
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem.
Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè
Depositum naturæ suæ sub nocte sepulchrum
Manè resurgentem de fluctibus orbe recepto.*

Sed de hac re nil verbis Tertulliani * doctius, nil elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris usque quaque sepelitur. Funestatur mundi honor; omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta: ubique justitium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem & integra, & tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibi existens, donec & nox reviviscat cum suo & illa suggestu. Agnovit & Dei mirabilem in die, ac nocte providentiam Theodoretus a: Et sanè, inquit, diem, & noctem veluti sorores quasdam videre est, quæ temporis spatia ad hominum usum invicem mutantur, simul & benevolè reddunt. Deficiente enim jam

Sff hyeme,

y Dracontius in Examer. c. 6. prope finem. z Tertul. de Resur. carnis cap. 12. a Theodoret. serm. 1. de providentia.

hyeme, & novo illucescente vere, quando mul-
ti admodum hominibus circa sua opera labores
exoriuntur: ut potè profectioes, & peregrinationes,
naviumque è portu deductiones, quando
& mare stratum, & hyberni frigoris rigore li-
berum est, terraque segetibus superbiens agri-
colam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum
ad putationem, purgationem, rigationem, &
farritionem invitant: tunc, inquam, dies ope-
rationis tempus hominibus augens à nocte ho-
ras mutuò sumit; & paulatim quidem eas re-
cipit, ne nimio augmento iis noceat, qui ejus
opera ad res suas conficiendas utuntur. Ubi ve-
rò ad medium ætatis perventum est, definit
quidem mutuò sumere, mox verò debiti solu-
tionem aggreditur, adeò ut hanc nec vel in uni-
ci diei moram procrastinando rejicat. Paulatim
autem, & sensim, quemadmodù ante acceperat,
ita quod acceptù est, reddit. Deinde ubi autum-
ni tempore nocti æqualis factus est, se hac mi-
norem fieri non pudet longam quietis opportu-
nitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluvia-
rum item, luti, & cœni molestia domi deside-
re cogimur, nox ipso die multò nobis jucundior
est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his
spatiis absolvitur, nec minorem quam dies, nox
hominibus utilitatem confert. Nam si lux quæ-
dam perpetua nullo alio intercedente medio
permanisset, certè nec annorum orbis, nec
mensium numerum discere, vel edocere potuif-
semus: sed unica illa dies continua totius præ-
sentis sæculi mensura fuisset, qualem nimirum
futuri illius sæculi conditionem fore credimus.
Illum quippè diem sine vespero fore, & omni
alia successione cariturum esse, edocti sumus.
Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

*Dies in quatuor precipuas partes divisa ab
Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid
vigilia sint. Quota hora quodlibet Offici-
um celebrandum. Quot sint partes Officii.*

Rursum Antiqui diem, & noctem in
quatuor partes æquales inter se dividere
solebant, quarum singulæ ab ultima hora in-
clusa nomen acciperent. Prima enim pars ho-
ram primam, secundam & tertiam continens,
Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam tri-
um quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Ter-
tia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quar-

ta à decima usque ad duodecimam ultima,
& duodecima appellabatur. Cornelius Janse-
nius ^b, Victor Geselinus ^c, & alii aliter expli-
cant hanc diei partitionem in quatuor sectiones,
sed errant toto calo, ut ostendit eruditissimus
Francolinus ^d, quem consulat curiosus lector:
nolo enim actum agere. Porro istæ horæ insig-
niores præ cæteris erant in rebus humanis, nam
teste Tertulliano ^e, diem distribuere, negotia
distinguerè, & publicè resonare solebant; Sem-
per, & ubique, ait ille, & omni tempore o-
randum, tamen tres istas horas Tertiam, Sex-
tam, & Nonam, ut insigniores in rebus huma-
nis quæ diem distribuunt, quæ negotia distin-
guunt, quæ publicè resonant, solemniores fe-
cerunt in orationibus divinis. Quare & frequen-
tior earum mentio in sacris, & profanis Au-
ctoribus habetur: & his duntaxat utebantur
Antiqui in designando tempore non solum
orationis, celebrationis Missæ, solvendi je-
junii, sed & aliarum rerum. Illud autem
hoc loco notandum est, quod jam dicta
trium horarum intervalla communiter olim
pro una hora accipiebantur. Sic quæ de ho-
ra tertia à priscis Scriptoribus notantur, non
præcisè de hac hora, sed de prima etiam,
& secunda intelligi debent, ita ut sub ter-
tiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad
ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus
^f de die natali, Veteres, inquit, diem qua-
drupartito, sed & noctem similiter divide-
bant. A Græcis quoque usurpatam hanc di-
stinctionem constat ex Pausania in Messe-
nicis, Suida verbo ^g & Onofandro ^g in
strategico. Etiam Levitas apud Hebræos ser-
vasse noctis vigiliæ, quas Græci ^h vocant,
& ternarum horarum observationem
habuisse, Divus Augustinus ^h asseverat. Le-
gendus Baronius ⁱ, qui tomo primo Anna-
lium hanc doctrinam luculenter confirmat.
Favent & plurimæ sacrorum Canonum san-
ctiones ^k. Marcus Varro ^l, quem refert,
& probat Carolus Sigonius ^m, Cosconius, in-
quit, scribit in actionibus Prætores Ac-
censo

^b Cornel. Iansenius in Conc. Evang. c. 143. ^c Victor
Geselin. in notis ad hym. 1. Prudentii Cath. ^d Francolin.
de temp. hor. Canonic. cap. 21 ^e Tertull. de jejuniis. cap. 10.
^f Censorin. c. 10. ^g Onofand strateg. c. 10. ^h Aug.
l. 4. qu. 4. sup. Num. i Baron. an. 34. nu. 162. ⁱ seq.
^k c. nocte. c. solent. c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin.
dist. 44. ^l c. 1. dist. 75. ^m Varro, l. 5. de lingua Latina,
m Sig. l. 1. de jud. c. 9.

censo jubere solitū, horam esse tertiam, Accensum in clamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuū ab acciendo, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait Plinius ⁿ ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & meridies, Accenso Consulū id pronunciant. Id verò quo ritu fieret Barnabas Briffonius ^o in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet Chrysoſtomus ^p quod Monachi in quatuor partes diem dispertiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis, & Hymnis Deum venerantur. S. Benedictus ^q in Regula iis, qui levioris culpæ rei sunt, poenam excommunicationis imponens, non illius quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticae, & regularis, qua Monachus solius mensæ participatione privatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensurā, vel hora, qua præviderit Abbas ei competere: ut si verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris, qui peccavit à sexta ad nonam rejicit, nulla facta mentione septimæ, vel octavæ horæ intermediae. Talis enim erat apud veteres consuetudo, ut iis solummodo solemnioribus horis ut plurimum uterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nulla intermedia invenies apud Senecam ^r. Consentit huic divisioni Prudentius ^s his versibus:

*Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta de vexo superest in axe
Portio lucis.*

Princeps Apostolorum ^t post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur, viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum observatione sunt item qui conciliant Evangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Joannes sexta: de qua controversia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum Francolinum ^u post Doctores scholasticos, & Interpretes Evangeliorum ^x.

ⁿ Plin. lib. 7. cap. ult. ^o Briffon. de form. lib. 5. ^p Chrysoſt. ho. 59. ad pop. Antioch. ^q Bened. Reg. cap. 24. ^r Senec. ep. 122. ^s Prudent. Kathim. hym. post jejun. ^t Ath. 2. 16. ^u Francolin. cap. 22. 23. ^x Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

2. Porrò hæc divisio diei, & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud milites, teste Vegetio ^y, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci observabant, ut ex *Ænæa* ^z vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, *τῆς ἡμέρας ὀργάνου* de diurnis speculatoribus, & *τῆς νυκτὸς ὀργάνου* de constitutione vigiliarum. Docet Lipsius ^a diligentissimus antiquitatis rimator Romanum morem fuisse totas cohortes, & turmas ponere in stationibus; non unum, aut alterum militem, ut quo s hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At Modestus ^b de singulis centurijs quaternos equites, & quaternos pedites excubitu fecisse scribit. Plura de hac re Antonius Valtrinus ^c libro quarto de re militari, & Wolfgangus Lazius ^d libro quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios adverte, quod tesseram, vel signum à Tribunis, sive Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, ut Polybius ^e docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. Augustinus ^f Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius ^g Presbyter apud eundem Augustinum ^h; Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigiliis habet, ternis horis per singulas vigiliis distributis. Lucanus:

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hunc autem versum Ludovicus de la Cerda ^k ad librum nonum *Æneidos* Virgilianæ sic interpretatur, ut existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam, & secundam vigiliam; secundos tertiam, & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, ut patet. Sed pergo. Silius Italicus ^l:

Siff 2 Me-

^y Veget. de re militari l. 3. c. 8. ^z *Æneas* de re tact. c. 6. ^a 22: ^a Lipsius l. 5. de militia Romana dialog. 8. ^b Modestus l. de vocabulis rei milit. ^c Valtrin. l. 4. c. 6. ^d Lazius l. 4. c. 3. ^e Polybius lib. 6. ^f Aug. in Ps. 39. ^g Eradius creditus. ^h Aug. serm. 14. de verbis Domini. ⁱ Lucan. lib. 5. ^k Cerda in Virgil. lib. 9. *Æn.* v. 164. ^l Silius lib. 7.

*Mediam sonitu cum buccina noctem
Divideret, jamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.*

Propertius *m*;

*Et jam quarta canit venturam buccina lucem
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.*

Seneca *n* in Thieste;

*Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum.*

Frontinus *o*, Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinato, qui vigilias ad hanc remanentium divideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula invenio in sacris libris *p* Arnobius *q* junior, Custodia una, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantus transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione Euthymius Zigabenus *r* Auctor Græcus, & Paschasius Ratbertus *s* noctis vigilias distinguunt. Moschus *t* item Poeta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, nocturne vigilandi laborem, ut singulis trihorii mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur, secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia Inventionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Secunda durabat usque ad mediam noctem, de qua Livius *u*; Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia usque ad horam nonam protrahabatur, de cuius initio sic canit Seneca *x*:

*Partes ferè nox alma transferat duas,
Clarumque septem vertent stellas jugum.*

Quarta, quæ dicebatur matutina, usque ad

m Propert. lib. 4. eleg. cui tit. est, *Tabule Tarpeie.*
n Seneca Thiest. vers. 799. *o* Frontin. lib. 1. cap. 5.
p 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Isai. 22. Exod. 14.
q Judic. 7. 1. Reg. 11. Matth. 14. Luc. 2. *r* Arnob. in
s Ps. 129. *t* Euthy. in Ps. 129. *u* Pasch. l. 7. in Matth.
cap. 14. *x* Mosch. Idyl. 2. *y* Livius lib. 7. dec. 1
z Sen. Troad. v. 437.

ortum solis durabat: & de hac sic cecinit Statius *y*:

*Quarta soporiferæ superabant tempora noctis;
Cum vacuæ nubes, & honor non omnibus agris.
Assistatque jugit curru majore bovis.*

Solus Euripides *z* præter aliorum morem noctem in quinque vigilias partiri videtur: nam in Rheseo quintæ vigilie meminit circa auroram viderint doctiores. Magister *a* Historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento, scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intempestum, in qua adolescentes: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noster aliis nominibus insignit, dum nos exhortans ad vigilandum dixit *b*.
Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.

3. Olim Christiani diebus jejuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti usque ad Nonam, & in Quadragesima usque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo, & potu perseverabant orantes, & psallentes. Hinc vigiliæ, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanavit, ut docent Isidorus *c*, Rabanus Maurus *d*, & antiquissimus Tertullianus *e*, apud quem solvere stationem idè est, ac jejuniu solvere, qua loquendi formula utitur etià Cassianus *f*. Sanctus autem Gregorius certas Urbis Ecclesias stationibus assignavit, & diebus quoque, solemnioribus stationes fieri usque ad Sextam jussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamvis nocturne vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigerente charitate sublatae nunc sint, solâ jejuniis abstinentiâ permanente. Gabriel Albaspinæus *g* Episcopus Aurelianensis in suis observationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus, adversus Pamelium conatur ostendere, stationes à jejuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse præter jejunia; cujusmodi sunt ad Ecclesiam convenire, & in ea commorari usque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus penitentiae corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam.

y Statius l. 11. Theb. *z* Euripid. in Rheseo. v. 543. & 563. *a* Magist. cap. 75. Hist. Evang. *b* Marc. 13. 35. *c* Isid. lib. 6. origin. *d* Raban. l. 2. de instit. Cleric. 18. *e* Tertull. lib. de jejuniis cap. 10. de orat. ult. ad uxorem, & alibi. *f* Cassian. coll. 21. cap. 29. *g* Albaspin. lib. 1. observat. 10.

stiam. Clarius de hac re Dionysius Petavius in notis ad Epiphanium, ubi de veteribus Ecclesiasticis, ad expositionem fidei pag. 356. Nam quaedam stationes cum jejuniis conjunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus soluta statione, quæ durabat usque ad Nonam, cibum sumere: quando verò jejunium prorogabatur usque ad Vesperam, sicut in Quadragesima, tunc aliud erat jejunium, aliud statio; quia videlicet statio hora nona, jejunium ad Vesperam solvebatur. Et priora quidem Tertullianus semi jejunia vocat, lib. de jejniis cap. 13. ac si plenum jejunium usque ad solis occasum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus Baronius ^b in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessario prænotanda fuerunt, ut sciret lector quid dies, quid nox sit, quæ horæ æquales, & inæquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus, quale Vespertinum, quid Vigiliæ nocturnæ, quid diurnæ stationes. Ut igitur paucis verbis colligamus, quænam sit hora legitima cujusque officii celebrandi, dicimus regulariter; Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas undecima; Completorium duodecima persolvi debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita ut Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertie secunda, & tertia; Sextæ quarta, quinta, & sexta; Nonæ septima, octava, & nona; Vesperis decima, & undecima; Completorio sola duodecima assignentur. Hujus extensionis exemplum patet in Regula S. Benedicti ^k; Nam S. Pater æstivo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octava hora; hyberno autem diei Tertiam jubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, vel media nox, vel hora secunda post mediam noctem, sive hora una ante lucem, ut clarius ex dicendis infra constabit.

4. Cæterum in fine hujus capituli obiter examinandum occurrit, quot sint partes divini Officii. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæstione acceptione. Et primò qui-

^b Baron. 10. 51. Ann. a. 51. nu. 68. & seqq. 10. 2. an. 590. n. 36. 37. ⁱ & in Rom. Martyrol die 5. Ianuarii. ^k Bened. reg. cap. 48.

dem dividitur Officium in duas partes, majores, & minores. Majores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores Psalmi, Hymni, Cantica, Versus, Antiphonæ, Lectiones, Responsorialia, Collectæ, & aliæ res ejusdem generis, ex quibus unumquodque officium coalescit. Secundo dividitur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum secundum quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim quatuor Officia vel absente sole, vel circa ejus occasum antiquitus persolvi solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam Vesperæ, & Completorium ad diurnæ servitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam synaxim pertinent, sive unum dumtaxat Officium, sive duplex efficiant, quam controversiam initio capituli quinti solvemus. Dico tertio, diurnas preces in Matutinas, & Vespertinas distribui. Et quidem abusus, & vulgi acceptio Primam, Tertiam, Sextam, & nonam Matutino, Vesperas, & Completorium vespertino tempore assignant. At peritiorum sensus, sacrorumque Canonum sanctiones ad pomeridianum, & vespertinum tempus etiam Nonam adjungunt. Aliæ Officiorum divisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse Officium feriale, aliud festivum: aliud Quadragesimale, aliud Paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alii in suis Tractatibus de divinis Officiis doctè, & eruditè explicarunt.

CAPUT IV.

De Nocturnis Vigiliis.

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigiliis celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio ut mysticæ fugentur tenebræ.

BEnè se res habet, ut verba usurpam Salviani ^a viri sanctissimi, jacta sunt fundamenta operis pia molitione capti, & di-

^a Salvian. initio l. 3. de gub. Dei.